

Воєнний стан і права людини

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводитьься в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії, а також в інших, передбачених законом випадках, та передбачає надання відповідним органам повноважень, необхідних для відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки. У зв'язку з цим, можливим є також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина із зазначенням строку дії цих обмежень.

Незважаючи на всі складнощі сучасних реалій, права людини підлягають виключній охороні. Це зумовлено тим, що положення Конституції України визнають найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку.

Правове регулювання охорони прав людини і громадянина під час воєнного стану регламентується наступними нормативними актами:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року.
2. Указ Президента України № 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні” від 24.02.2022 року (далі – Указ № 64/2022).
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII (далі – Закон України № 389-VIII).
4. Постанова Кабінету Міністрів України №753 «Про затвердження порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану» від 13 липня 2011 року (далі – Постанова №753).
5. Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 № 4765-VI.

Захист законних прав і свобод громадян є одним із ключових обов'язків держави. Однак існують ситуації, коли їх обмеження є невідворотним і здійснюється виключно у спосіб та за допомогою засобів, передбачених чинним законодавством. Стаття 64 Конституції України встановлює виключення, за яких можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини. Такою підставою безпосередньо виступає впровадження воєнного або надзвичайного стану.

Відповідно до ч. 3 Указу № 64/2022 на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а саме:

- недоторканність житла;
- таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;
- невтручання в особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України;
- свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом;
- право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань;
- право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації;
- право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;
- право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом;
- право на працю;
- право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів;
- право на освіту.

Відповідно до Закону України № 389-VIII може запроваджуватися трудова повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер.

Варто зауважити, що за працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада). Відповідно до Закону України № 389-VIII та Постанови №753 із урахуванням вимог законодавства визначаються відповідні обмеження прав:

- використання потужностей і трудових ресурсів підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, зміну режиму їхньої роботи;
- примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучення майна державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави;
- запровадження комендантської години (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень);
- перевірку документів у осіб, а в разі потреби – проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України;
- заборону проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів;
- встановлення для фізичних і юридичних осіб військово-квартирної повинності з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ.

Вказані заходи повинні бути проведені у відповідності із чинним законодавством і не можуть суттєво обмежувати основоположні права громадян. Крім цього, будь-які обмеження повинні бути співмірними з цілями, які вони переслідують.

Визначально, що Конституція України як основний гарант забезпечення і захисту прав і свобод громадян містить перелік прав, які не можуть обмежуватися навіть в період дії воєнного стану.

Зокрема,

- не може бути обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;
- громадяни України не можуть бути позбавлені громадянства і права змінити громадянство;
- не можуть бути порушеними невід’ємне право на життя; на повагу до гідності, на свободу та особисту недоторканність;
- не підлягає обмеженню право направляти індивідуальні або колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади та місцевого самоврядування;
- не можуть бути обмеженими право на житло, на шлюб і рівні права та обов’язки в шлюбі і сім’ї;
- неприпустимим є порушення рівності дітей у своїх правах незалежно від походження;
- не підлягає обмеженню право на захист прав і свобод у суді; на відшкодування коштами держави або органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями органів державної влади;
- не може бути обмеженим право на професійну правничу допомогу; право не притягуватися двічі до юридичної відповідальності одного виду за одне і те ж правопорушення; презумпція невинуватості; право на захист і відмову свідчити або давати пояснення чи показання щодо себе, членів сім’ї або близьких родичів, коло яких визначено законом.

Закон України № 389-VIII закріплює гарантію дотримання таких стандартів, як мінімальна заробітна плата, мінімальний строк відпустки та час відпочинку між змінами на час залучення громадян до виконання трудової повинності та відшкодування вартості майна у разі його примусового відчуження.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості. У разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості. Майно, що підлягає примусовому відчуженню обов'язково оцінюється у порядку, встановленому законодавством. Саме завдяки цій процедурі і можливе повне відшкодування його вартості власнику.

Гідність людини, беззаперечно, є однією із основоположних цінностей людства. Порушення цього уставу неприпустиме за жодних умов, навіть у період дії воєнного стану.

Абсолютна заборона катування є імперативною нормою міжнародного права, і, як постійно підкреслює у своїй практиці Європейський суд з прав людини, — «відображає одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства». Вона знайшла своє закріплення в усіх основних міжнародних інструментах, починаючи від загальних принципів міжнародного права, міжнародних документів звичаєвого права до міжнародних договорів на універсальному та регіональному рівнях.

Застосування катувань і жорстоке поводження повністю нівелюють принцип людської гідності. Тому їх використання є абсолютною заборonoю на теренах усього цивілізованого світу, навіть коли мова йде про війну. Таким чином, основоположні права людини і громадянина не підлягають обмеженню навіть у період дії воєнного стану. Адже без їх забезпечення і гарантування неможливим є існування людини і держави у правовому демократичному полі.

Здійснення **МОЖЛИВИХ ЗАХОДІВ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ**

ЗГІДНО ІЗ ЗАКОНОМ «ПРО ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ» Ч. 1 СТ. 8 ВІД 12.05.2015

ОБМЕЖЕННЯ

НА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗМІ, ВИКОРИСТАННЯ ЗМІ ДЛЯ ВІЙСЬКОВИХ ПОТРЕБ ТА РОЗ'ЯСНОВАЛЬНОЇ РОБОТИ

НА ВИБІР МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ/ПРОЖИВАННЯ ГРОМАДЯН

НА ПЕРЕСУВАННЯ ОСІБ

ЗАБОРОНИ

НА ДІЯЛЬНІСТЬ ОКРЕМИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

НА ТОРГІВЛЮ ЗБРОЄЮ, СИЛЬНОДІЮЧИМИ ТА ОТРУЙНИМИ РЕЧОВИНАМИ ТА АЛКОГОЛЕМ

НА ЗМІНУ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ВІЙСЬКОВОЗОВОБ'ЯЗАНИМ ОСОБАМ

НА ПРОВЕДЕННЯ МИРНИХ ЗБОРІВ, МІТІНГІВ, ДЕМОНСТРАЦІЙ ТА ІН. МАСОВИХ ЗАХОДІВ

Здійснення **МОЖЛИВИХ ЗАХОДІВ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ**

ЗГІДНО ІЗ ЗАКОНОМ «ПРО ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ» Ч. 1 СТ. 8 ВІД 12.05.2015

ОСОБЛИВІ ЗАХОДИ

ПОСИЛЕНА ОХОРОНА ВАЖЛИВИХ ОБ'ЄКТІВ ЕКОНОМІКИ ТА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОМЕНДАНТСЬКОЇ ГОДИНИ

ПРОВЕДЕННЯ ЕВАКУАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

ВІЙСЬКОВО-КВАРТИРНА ПОВИНИНІСТЬ ДЛЯ РОЗКВАРТИРУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ

ТРУДОВА ПОВИНИНІСТЬ ДЛЯ ПРАЦЕДАТІВНИХ ОСІБ

ПРИМУСОВЕ ВІДЧУЖЕННЯ МАЙНА УСІХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ ДЛЯ ПОТРЕБ ДЕРЖАВИ

ВИКОРИСТАННЯ ПОТУЖНОСТЕЙ ТА ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВ ДЛЯ ПОТРЕБ ОБОРОНИ

ПЕРЕВІРКА ДОКУМЕНТІВ У ОСІБ, ОГЛЯД РІЧЕЙ, ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ, ВАНТАЖІВ, ЖИТЛА ТА ІН. ПРИМІЩЕНЬ

ВСТАНОВЛЕННЯ ОСОБЛИВОГО РЕЖИМУ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ, ЯК І МІСЦЯ НАЙМОТИНИ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАСОБІВ

ВИЛУЧЕННЯ У ПІДПРИЄМСТВ НАВАЖЛИВИХ ТА БОЙОВОЇ ТЕХНІКИ, ЗІБРУЮЧИХ, РАДІОАКТИВНИХ, СИЛЬНОДІЮЧИХ ТА ОТРУЙНИХ РЕЧОВИН

ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОРМОВАНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧИМИ ТА ІНШИМИ ТОВАРАМИ ТА ЛІКАРСЬКИМИ ЗАСОБАМИ

ВСТАНОВЛЕННЯ СХОВИЩ ТА СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

УСУНЕННЯ З ПОСАД КЕРІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ ЗА НЕНАДІЛЖНЕ ВИКОНАННЯ НИМИ ОБОВ'ЯЗКІВ, ЯКІ ПЕРЕДБАЧЕНІ ВОЄННИМ СТАНОМ

ВЖИВАННЯ ДОДАТКОВИХ ЗАХОДІВ ДЛЯ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

ІНТЕРВ'ЮВАННЯ (ПРИЙНЯТТЯ ТА ПРИМУСОВЕ ПОСЕЛЕННЯ) ІНОЗЕМЦІВ, ЯКІ МАЮТЬ ГРОМАДЯНСТВО ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА

ОБОВ'ЯЗКОВА ЕВАКУАЦІЯ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

У РАЗ ПОЛУЧЕННЯ СИГНАЛУ ВІДКРИТТЯ ВОЄННОГО СТАНУ У ГРОМАДИ ПІДПРИЄМСТВ ЗДАВАЮТЬСЯ ВИЛУЧЕННЯ ЗАСОБІВ СВ'ЯЗІ: ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ, КОМП'ЮТЕРІВ, ВІДЕО- ТА АУДИОПАРАТУРИ

МОЖЛИВІ ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН

ЗГІДНО З КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ

ПРОНИКНЕННЯ
В ОСОБИСТЕ ЖИТЛО,
ЙОГО ОБШУКИ ТА ОГЛЯДИ

ВТРУЧАННЯ
У ТЕЛЕФОННІ РОЗМОВИ
ТА КОРЕСПОНДЕНЦІЮ

ЗБІР КОНФІДЕНЦІЙНОЇ
ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОСОБУ
БЕЗ ЗГОДИ ОСТАННЬОЇ

ОБМЕЖЕННЯ
ПЕРЕСУВАННЯ, МІСЦЯ
ПРОЖИВАННЯ
ТА ВІЇЗДУ ЗА КОРДОН

ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ
СЛОВА ТА ПРАВА ЗБОРУ
ІНФОРМАЦІЇ
ГРОМАДЯНАМИ

СКАСУВАННЯ ВИБОРІВ
ТА РЕФЕРЕНДУМІВ

ЗАБОРОНА МИРНИХ
ЗБОРІВ, МІТІНГІВ ТА
ДЕМОНСТРАЦІЙ

ПРИМУСОВЕ ВІДЧУЖЕННЯ
ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ З
ПОДАЛЬШИМ ПОВНИМ
ВІДШКОДУВАННЯМ ЇХ
ВАРТОСТІ

ОБМЕЖЕННЯ РОБОТИ
ПІДПРИЄМСТВ ТА ІН.
СУБ'ЄКТІВ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ

ЗАБОРОНА
СТРАЙКІВ

ТРУДОВА ПОВИНИНІСТЬ/СЛУЖБА,
ЯКА ВИКОНУЄТЬСЯ ОСОБОЮ БЕЗ
ЗГОДИ ОСТАННЬОЇ, ВІДПОВІДНО
ДО ЗАКОНІВ ПРО ВОЄННИЙ СТАН

ОБМЕЖЕННЯ
РОБОТИ
ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ